

УДК 330

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-260-4-236-240

РЗАЄВА Т.Г.,
АНТОНЮК П.П.,
ЗАЙЦЕВА І.М.

Хмельницький національний університет

**ОБҐРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНДИКАТОРІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ВІДПОВІДНО ДО
ПОТРЕБ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ**

В статті досліджено теоретичні підходи до оцінки соціальної безпеки. Доведено доцільність її дослідження як оцінки результатів діяльності підприємства та його працюючих (робітників). Розглянуто основні характеристики соціальної безпеки. Досліджено систему показників оцінки соціальної безпеки. Визначено їх переваги, недоліки та перспективи використання. Запропоновано досліджувати ефективність функціонування підприємств за соціальним напрямом. Для оцінки ефективності функціонування за соціальним напрямом запропоновано використовувати такі характеристики: соціальна безпека, соціальна захищеність.

Ключові слова: ефективність функціонування, соціальний напрям, соціальна безпека, соціальна захищеність.

RZAYEVA T.,
ANTONYUK P.,
ZAYTSEVA I.

Khmelnytsky National University

**GROUNDS OF SOCIAL INDICATORS ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF
FUNCTIONING OF FINANCIAL MARKET SUBJECTS UNDER THE NEED FOR
ECONOMIC ANALYSIS**

The article investigates theoretical approaches to the assessment of social security. The expediency of its research as an assessment of the results of the enterprise and its employees (workers). The main characteristics of social security are considered. The system of indicators of social security assessment is explored. The advantages, disadvantages and prospects of their use are determined. It is proposed to investigate the efficiency of the functioning of enterprises in the social direction. In order to assess the effectiveness of functioning in the social direction, it is proposed to use the following characteristics: social security, social security. To analyse the effectiveness of functioning at an angle of social security assessment, it is proposed to calculate indicators in the context of the diagnosis of social sustainability and social tension. To analyse the effectiveness of the functioning of the angle of assessing social security, it is proposed to calculate the indicators in terms of the diagnosis of social equilibrium and social load. It is suggested to use four groups of indicators for the social development direction for the evaluation of the efficiency of the company's operation.

Key words: efficiency of functioning, social direction, social security, social security.

Постановка проблеми. За умов нестабільної економіки гостро встала проблема підтримки соціальної безпеки на рівні підприємства. Соціальна безпека як характеристика соціального захисту є результатом діяльності самого працюючого та результатом діяльності господарюючого суб'єкта. Соціальна безпека виступає комплексною характеристикою функціонування підприємства за умов конкурентного середовища. Підтримка соціальної безпеки, значною мірою, залежить від розширення та виконання функції соціальної безпеки на рівні підприємства.

Важливе значення соціальна безпека набуває як на рівні держави, так і на рівні підприємства. На рівні держави соціальна безпека виступає як складова національної безпеки, що тісно пов'язана із соціальним захистом. Важливо відзначити, що на рівні держави соціальна безпека є результатом соціальної політики і є відображенням результативності та ефективності реалізації заходів соціального захисту населення. Крім того соціальна безпека виступає характеристикою стану життєдіяльності людини і ознакою рівня захищеності соціальних інтересів особистості і суспільства. Також соціальна безпека є вагомим характеристикою сукупності заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері. Розвиток економіки країни, значною мірою, залежить від стану розвитку галузей промисловості, які в свою чергу знаходяться у тісному зв'язку та залежності від стану розвитку та діяльності суб'єктів господарювання, що їх представляють. Відповідно рівень соціальної безпеки країни має тісний зв'язок з соціальною безпекою господарюючих суб'єктів. Крім того, соціальна безпека підприємства, тісно пов'язана з соціальною захищеністю і потребує подальших досліджень ефективності за соціальним напрямом спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підтримки соціальної безпеки держави розглядали та досліджували В.А. Гошовська, О.І. Іляш, Д.В. Зеркалов, Е.М. Лібанова, В.В. Серебрянніков, В.А. Скуратівський, А.І. Сухоруков, А.Т. Хлопєва та ін. Окремі питання забезпечення соціальної безпеки на рівні підприємства вивчали В.Л. Безбожний, Т.В. Голубєва, О.І. Іляш, О.М. Ляшенко, В.Л. Лугова,

Н.Г. Мехеда, Б.Ф. Купчак та інші дослідники. Аналіз останніх публікацій дав змогу зауважити, що стан дослідження проблем забезпечення соціальної безпеки, на рівні підприємства, є дещо обмежений і не відповідає вимогам часу. Крім того розгалуженість поглядів на само поняття «соціальна безпека», різноманітність суті та розуміння основних індикаторів її оцінки обумовлюють появу цілого ряду дискусійних питань. Відповідно зазначені питання потребують оперативного обговорення і відповідного вирішення, з урахуванням проблем сьогодення. Важливо наголосити на обмеженості та невідповідності функцій соціальної безпеки на рівні господарюючого суб'єкта. Зміни в економіці, їх спрямування на підвищення рівня життя населення, вимагають перегляду та обґрунтування, підходів до соціальної безпеки і соціальної захищеності відповідно до європейських стандартів. Актуальність обраної проблеми обумовила вибір мети дослідження та завдань її досягнення.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження основних характеристик соціальної безпеки на рівні підприємства, оцінка відповідності провідних показників оцінки соціальної безпеки, обґрунтування основних характеристик соціальної захищеності підприємства та розробка системи показників ефективності, що ґрунтується на інформації статистичної і фінансової звітності.

Основні результати дослідження. Спрямованість курсу України на її економічний розвиток, є основою підвищення та підтримки рівня життя населення. Керованість курсу розвитку під кутом соціального захисту потребує подальших досліджень стану соціальної безпеки на рівні суб'єктів господарювання.

Стан економічної безпеки підприємства безпосередньо залежить від рівня його економічного розвитку та економічного зростання. Економічне зростання підприємства та стан його соціальної безпеки напряму пов'язаний з динамікою показників доходів, витрат та прибутків (збитків), що обумовлюють успішність функціонування суб'єкта господарювання за умов нестійкої динаміки розвитку економіки.

Соціальну безпеку як стан захищеності працівників підприємства, будь якого класу та інших соціальних верств і груп від загроз, з боку інших аналогічних соціальних структур і держави, а також наявність необхідних засобів для усунення таких загроз [6, с.50; 2, с.94]. Ляшенко О. соціально-економічну безпеку підприємства розглядає як здатність підприємства протистояти несприятливим зовнішнім і внутрішнім впливам, шляхом гармонізації соціально-економічних інтересів з метою забезпечення стійкої діяльності, мінімізації втрат і збереження контролю над власністю [5, с.358]. В.М. Лугова, Т.В. Голубева пропонують вивчати соціальну безпеку як систему взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства [4, с.70]. Б.Ф. Купчак та С.С. Омельчук вивчають соціальну безпеку як складову економічної безпеки підприємства і наголошують на тому, що соціальна безпека підприємства, полягає у забезпеченні працівникам належного рівня доходів, (відповідність заробітної плати кваліфікації працівників, прожиткового мінімуму, системи мотивації й оплати праці за кінцевими результатами роботи), а також прийнятних умов праці та відпочинку [3, с.344; 7, с.208].

Узагальнення проведені нами, дали змогу наголосити, на відсутності єдиного теоретичного підходу до розуміння суті соціальної безпеки, але при тому окреслити спільні характеристики її, як категорії, на рівні господарюючого суб'єкта, а саме:

- запорука працівникам на отримання належного рівня доходів та прийнятних умов праці і відпочинку;
- здатність суб'єкта господарювання протистояти несприятливим зовнішнім і внутрішнім впливам;
- як стан захищеності працівників господарюючого суб'єкта, будь якого класу та інших соціальних верств і груп від загроз;
- систему взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом господарюючого суб'єкта.

Окремі науковці, приділяють значну увагу, саме не розумінню сутності соціальної безпеки, а обґрунтуванню показників (індикаторів) її оцінки. Так І.В. Жиглей підкреслює [2, с. 93], що для підтримки рівня соціальної безпеки підприємства доцільно визначати показники, що можуть бути одержані з системи бухгалтерського обліку, а саме: співвідношення мінімальної (встановленої державою) і середньої заробітної плати, що є на підприємстві та динаміка їх зростання (позитивною є тенденція до зменшення); відсоток витрат на соціальну сферу (за напрямками) відносно фонду оплати праці та відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення); співвідношення найвищої та найнижчої заробітної плати на підприємстві (позитивною є тенденція до зменшення); відсоток витрат на соціальні програми, спрямовані на допомогу місцевому населенню відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення). Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Захарчин Г.М., Кіндрацька Г.І., Шваб Л.І., Фокіна Н.П., Бокій В.І. пропонують параметри (показники) оцінки соціальної безпеки: розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата; чисельність працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму; заборгованість по заробітній платі; частка заробітної плати в ціні; витрати сім'ї працівника на харчування; темпи скорочення персоналу; тривалість робочого тижня тощо [1, с. 509; 10, с. 388; 9, с. 112].

Також автор наголошує, що особливу групу показників повинна складати група, що фіксує зміни соціальної структури та якості підприємства, яка б включала ціннісні орієнтації, мотивацію, рівень

професіоналізму, відповідальності, дисциплінованості, освіти, удосконалення знань та навиків, підвищення продуктивності праці на підприємстві, рівня освоєння нових технологій та режимів роботи, економічні показники соціальної конфліктності, за якими можна буде визначити адаптацію суб'єктів господарювання до нових умов та вжити заходи для підвищення рівня соціальної безпеки [2, с. 93].

Доцільно наголосити, що окремі показники та параметри оцінки рівня соціальної безпеки є важливими, оскільки представляють співвідношення часткових показників між собою, але при тому, автори не виділяють окремих характеристик рівня соціальної безпеки і не наголошують на прямий зв'язок її рівня з результатами діяльності суб'єкта господарювання (кінцевими та проміжними). Важливим недоліком є те, що автори не досліджують якісних показників оцінки соціальної безпеки, не вивчають їх зв'язок з результативністю діяльності господарюючого суб'єкта.

Крім того, є доцільним, зауважити про переваги дослідження характеристик діяльності підприємства за соціальним напрямом:

- характеризує рівень відносин між персоналом і керівництвом та оцінює їх взаємовідність;
- характеризує рівень життя, доходів і умов праці працівників;
- характеризує відповідність заробітної плати, кваліфікації працівників та результатів їх роботи;
- характеризує рівень забезпечення прожиткового мінімуму та його відповідність заробітній платі;
- характеризує стан захищеності підприємств від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- характеризує ефективне використання персоналу та його соціальний розвиток.

Таблиця 1

Показники оцінки соціальної безпеки підприємства, їх недоліки та перспективи використання

Показники	Перспективи використання	Недоліки
співвідношення мінімальної (встановленої державою) і середньої заробітної плати, що є на підприємстві та динаміка їх зростання (позитивною є тенденція до зменшення); співвідношення найвищої та найнижчої заробітної плати на підприємстві (позитивною є тенденція до зменшення); відсоток витрат на соціальну сферу (за напрямками) відносно фонду оплати праці та відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення); відсоток витрат на соціальні програми, спрямовані на допомогу місцевому населенню відносно чистого прибутку підприємства (позитивною є тенденція до збільшення) [2, с. 93]	співвідношення мінімальної (встановленої державою) і середньої заробітної плати, що є на підприємстві та динаміка їх зростання (позитивною є тенденція до зменшення); співвідношення найвищої та найнижчої заробітної плати на підприємстві (позитивною є тенденція до зменшення);	відсутність взаємозв'язку та взаємозалежності стану соціальної безпеки з показниками, що відображають результативність діяльності підприємства; відсутність показників, що характеризують результативність діяльності підприємства та результати діяльності його працюючих;
розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата; чисельність працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму; заборгованість по заробітній платі; частка заробітної плати в ціні; витрати сім'ї працівника на харчування; темпи скорочення персоналу; тривалість робочого тижня тощо [8, с. 509; 10, с. 388; 9, с. 112]	розмір мінімальної заробітної плати; середня заробітна плата; чисельність працівників; заборгованість по заробітній платі (оцінка інтенсивності динаміки кількісних характеристик);	брак показників, що представляють оцінку якісних характеристик рівня соціальної безпеки; відсутність показників, що характеризують продуктивність діяльності підприємства у контексті соціальної безпеки;

Отже для оцінки результативності діяльності підприємства за соціальним напрямом є важливим використовувати показники результативності діяльності як самого підприємства, так і його працюючих. Тому для оцінки результативності діяльності самого підприємства, на нашу думку, доцільно використовувати такі показники: темпи зростання витрат підприємства; темпи зростання доходу (виручки) від реалізації продукції; темпи зростання чистого прибутку; середньорічна сума активів, запозиченого та власного капіталу.

Для оцінки характеристик соціальної безпеки та соціальної захищеності, на рівні працюючого, пропонується використовувати такі кількісні характеристики: темпи зростання середньорічної заробітної плати працюючого; темпи зростання мінімальної заробітної плати; темпи зростання заборгованості із заробітної плати; темпи зростання середньооблікової чисельності працюючих та ін.

За умов ринкової економіки керівників всіх рівнів більшою мірою цікавлять якісні показники, що характеризують ефективність функціонування господарюючого суб'єкта і його працюючих. Так вважаємо за

доцільне виокремити показники (індикатори) соціальної безпеки за такими двома напрямками, а саме: оцінка соціальної напруги та соціальної стійкості. Для оцінки соціальної захищеності пропонуємо виокремити показники (індикатори) за такими напрямками: соціальна рівновага та соціальне навантаження.

Якісні показники оцінки соціальної напруги розраховуються як відношення повної собівартості (витрат), доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), фінансового результату (прибутку, збитку) до середньорічної суми заробітної плати. Зазначена група показників, що використовуються як індикатори оцінки соціальної напруги, показує, яка сума витрат (повної собівартості), доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), фінансового результату (прибутку, збитку) приходиться на одну гривню середньорічної заробітної плати.

Другу групу якісних показників, представляють показники (індикатори) оцінки соціальної стійкості підприємства. Зазначена група показників, показує яка сума витрат (повної собівартості), доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), фінансового результату (прибутку, збитку) приходиться на одного середньооблікового працюючого (робітника). Зазначена група показників розраховується як відношення суми витрат (повної собівартості), доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), фінансового результату (прибутку, збитку) до середньооблікової чисельності працюючих (робітників).

Крім того ми вважаємо за доцільне запропонувати групу показників, що характеризують соціальну захищеність як самого підприємства, так і його працюючих. Для оцінки соціальної захищеності нами пропонується використовувати дві важливі характеристики, а саме: соціальна рівновага та соціальне навантаження. Третю групу якісних показників, що є індикаторами оцінки соціальної рівноваги, представляють показники, що показують скільки активів, запозиченого та власного капіталу припадає на одну гривню середньорічної заробітної плати. Зазначена група показників розраховується як відношення середньорічної суми активів підприємства, запозиченого, власного капіталу до середньорічної суми заробітної плати працюючих (робітників).

Четверту групу якісних показників представляють показники (індикатори), що характеризують рівень соціального навантаження, які показують скільки активів, запозиченого та власного капіталу припадає на одного середньооблікового працюючого (робітника). Зазначена група показників розраховується як відношення середньорічної суми активів підприємства, запозиченого, власного капіталу до середньооблікової чисельності працюючих (робітників).

Важливо зауважити, що запропоновані показники (індикатори) ефективності функціонування підприємства за соціальним напрямом у розрізі соціальної безпеки та соціальної захищеності мають наступні характеристики:

- якісна характеристика, що системно представляє взаємозв'язок результатів діяльності самого підприємства та його працюючих;
- результат взаємозв'язку та взаємозалежності наслідків (результатів) діяльності самого підприємства та його працюючих;
- запорука забезпечення соціальної захищеності шляхом зменшення соціального навантаження та підтримки соціальної рівноваги;
- гарантія оптимізації рівня соціальної безпеки шляхом мінімізації соціальної напруги та підвищення соціальної стійкості підприємства.
- комплексне поняття, що характеризує ефективність функціонування підприємства за соціальними характеристиками та ґрунтуються на показниках статистичної та фінансової звітності.

Висновки. В основному дослідники характеризують стан соціальної безпеки як рівень забезпечення прожиткового мінімуму та його відповідність заробітній платі. Так, автори наголошують на соціальні безпеці як відповідності заробітної плати кваліфікації працівників та результатам їх роботи. Крім того соціальна безпека характеризує рівень життя, доходів і умов праці працівників. Соціальна безпека характеризує ефективність використання персоналу та його подальший соціальний розвиток.

Для оцінки ефективності функціонування суб'єктів фінансового ринку за соціальними напрямом (соціальна безпека, соціальна захищеність) доцільно використовувати такі показники (характеристики) на рівні працюючого: темпи зростання середньорічної заробітної плати працюючого; темпи зростання мінімальної заробітної плати; темпи зростання заборгованості із заробітної плати; темпи зростання середньооблікової чисельності працюючих.

Для оцінки результативності діяльності самого підприємства доцільно використовувати такі показники (характеристики): темпи зростання витрат підприємства; темпи зростання доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); темпи зростання чистого прибутку; середньорічна сума активів, власного та запозиченого капіталу.

Важливо підкреслити, що запропонована система показників оцінки ефективності функціонування суб'єктів фінансового ринку має певні переваги, а саме:

1. Характеризує системний та комплексний підхід до аналізу ефективності та результативності, що ґрунтується на інформації фінансової і статистичної звітності.
2. Передбачає застосування системи якісних показників, які сформовані за запропонованим соціальним напрямом досліджень, що охоплює зазначені об'єкти і відповідає потребам економіки.

Використання в практичній діяльності суб'єктів фінансового ринку запропонованої системи показників ефективності дасть змогу:

1. Здійснити аналітичну оцінку ефективності функціонування підприємств за соціальним напрямом дослідження.
2. Провести узагальнення результатів аналітичних досліджень з подальшим їх використанням для підвищення ефективності функціонування підприємств за соціальним напрямом.
3. Реалізувати, до зазначених якісних показників, їх аналітичне забезпечення з конкретизацією відповідно до етапів аналітичної роботи, мети та завдань аналізу.

Література

1. Економіка підприємства : підручник / [Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Захарчин Г.М., Кіндрацька Г.І.] / за заг. ред. Й. М. Петровича. – [2-е вид., виправл.] – Львів : «Магнолія 2006», 2008. – 580 с.
2. Жиглей І.В. Соціальна безпека суб'єкта господарювання: місце та роль бухгалтерського обліку / І.В. Жиглей // Вісник ЖДТУ. Сер. «Економічні науки». – 2008. – № 3(45). – С. 88–95.
3. Купчак Б.Ф. Економічна безпека підприємства: суть та умови виникнення / Б.Ф. Купчак // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. «Економіка». – 2010. – Вип. 2. – С. 334–346.
4. Лугова В.М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В.М. Лугова, Т.В. Голубева // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2011. – № 10. – С. 69–72.
5. Ляшенко О. Соціально-економічна безпека суб'єктів господарювання за умов глобалізації / О. Ляшенко // Вісник ТНЕУ. – 2007. – № 5. – С. 357–359.
6. Економічний енциклопедичний словник : т. 1 / Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. ; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
7. Омельчук С.С. Визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» та його складових / С.С. Омельчук // Вісник ХНУ Сер. «Економічні науки». – 2008. – № 6. – С. 206–210.
8. Петрович Й.М. Економіка підприємства: підручник / Й.М. Петрович, А.Ф. Кіт, О.М. Семенів / за ред. Й.М. Петровича. – Львів : «Новий світ – 2000», 2004. – 680 с.
9. Фокіна Н.П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості / Н.П. Фокіна, В.І. Бокій // Актуальні проблеми економіки. Сер. Фінанси та кредит. – 2003. – № 8(26). – С. 111–114.
10. Шваб Л.І. Економіка підприємства : підручник / Л.І. Шваб. – К. : Каравела, 2001. – 416 с.

References

1. Ekonomika pidpriemstva : pidruchnyk / [Petrovych Y.M., Kit A.F., Zakharchyn H.M., Kindratska H.I.] / za zah. red. Y. M. Petrovycha. – [2-e vyd., vypravl.] – Lviv : «Mahnoliia 2006», 2008. – 580 s.
2. Zhyhlei I.V. Sotsialna bezpeka subiekta hospodariuvannia: mistse ta rol bukhgalterskoho obliku / I.V. Zhyhlei // Visnyk ZhDTU. Ser. «Ekonomichni nauky». – 2008. – № 3(45). – S. 88–95.
3. Kupchak B.F. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sut ta umovy vynyknennia / B.F. Kupchak // Naukovyi visnyk Lviv. derzh. un-tu vnutr. sprav. Ser. «Ekonomika». – 2010. – Vyp. 2. – S. 334–346.
4. Luhova V.M. Sotsialna bezpeka yak kliuchova pidsystema bezpeky pidpriemstva / V.M. Luhova, T.V. Holubieva // BIZNESINFORM. – 2011. – № 10. – S. 69–72.
5. Liashenko O. Sotsialno-ekonomichna bezpeka subiektiv hospodariuvannia za umov hlobalizatsii / O. Liashenko // Visnyk TNEU. – 2007. – № 5. – S. 357–359.
6. Ekonomichniy entsyklopedychnyi slovnyk : t. 1 / Mochernyi S.V., Larina Ya.S., Ustynko O.A., Yurii S.I. ; za red. S.V. Mochernoho. – Lviv : Svit, 2005. – 616 s.
7. Omelchuk S.S. Vyznachennia sutnosti poniattia «ekonomichna bezpeka pidpriemstva» ta yoho skladovykh / S.S. Omelchuk // Visnyk KhNU Ser. «Ekonomichni nauky». – 2008. – № 6. – S. 206–210.
8. Petrovych Y.M. Ekonomika pidpriemstva: pidruchnyk / Y.M. Petrovych, A.F. Kit, O.M. Semeniv / za red. Y.M. Petrovycha. – Lviv : «Novyi svit – 2000», 2004. – 680 s.
9. Fokina N.P. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva – naivazhlyvisha skladova finansovoi stiiokosti / N.P. Fokina, V.I. Bokii // Aktualni problemy ekonomiky. Ser. Finansy ta kredyt. – 2003. – № 8(26). – S. 111–114.
10. Shvab L.I. Ekonomika pidpriemstva : pidruchnyk / L.I. Shvab. – K. : Karavela, 2001. – 416 s.

Рецензія/Peer review : 27.07.2018

Надрукована/Printed : 14.09.2018

Рецензент: д. е. н., проф. Войнаренко М. П.